

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Рецензент: **проф. д-р Марияна Върбанова Божинова**, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, научна специалност Икономика и управление

Автор на дисертационния труд: **Валентин Андреев Панайотов**, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Мениджмънт“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Тема на дисертационния труд: **„Проблеми и перспективи за развитието на управленското консултиране“**

Представеният за оценка дисертационен труд е предназначен за обсъждане от Научно жури, определено със Заповед № 1075/14.11.2018 г. на Ректора на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

I. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд на Валентин Панайотов на тема “Проблеми и перспективи за развитието на управленското консултиране” представлява стройно, логическо и задълбочено изследване, което се състои от **189 стандартни страници** основен текст, подкрепени с графичен, табличен и обработен по подходящ начин емпиричен материал.

Дисертацията се отличава с **балансирана структура**, съставена от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и 2 броя приложения, включващи анкетната карта и отговорите на 18-те фирми-респонденти. Изследването е нагледно илюстрирано посредством 7 таблици и 22 фигури.

Във връзка с разработването на отделните проблеми, докторантът е проучил значителна по обем научна литература, списъкът на която обхваща 132 заглавия, от които 78 на кирилица и 54 на латиница, а също и 16 Интернет източника. Това свидетелства за задълбочената информираност на автора относно изследванията на конкретния разискван проблем от редица български и чужестранни автори.

Основната цел на дисертационния труд е разработване на научно-методически препоръки за осигуряване на конкурентоспособността на

фирмите и организациите, предоставящи консултантски услуги в областта на мениджмънта с използване на методите на функционалното моделиране на тяхната основна дейност и отчитане на отрасловите особености на клиентоориентираността на управленското консултиране. За постигане на целта са формулирани шест научни задачи, които кореспондират с поставената цел на изследването. Считам, че докт. Валентин Панайотов постига основната си изследователска цел и решава поставените изследователски задачи. На тази база той доказва и изследователската си теза.

Обект на изследване са фирмите и организациите от сферата на консултантските услуги в областта на мениджмънта.

Предмет на изследване са организационно-икономическите отношения, създаващи се в процеса на управленското консултиране в условията на засилване на конкуренцията на отрасловия пазар.

При разработването на дисертационния труд е използван набор от научноизследователски **подходи и методи**, като: исторически, индуктивен и дедуктивен, анализ и синтез, сравнение, анкетен метод, статистически методи и други.

Използваните литературни източници добросъвестно са посочени.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Преценката ми като рецензент е, че **темата** на дисертационния труд се отличава с безспорна актуалност, практическа значимост и дисертатилност. Тя се обуславя от перманентната важност и значение на адекватното за съвременните реалности управление на фирмите и организациите, в контекста на повишаване на тяхната конкурентоспособност в условията на засилена конкуренция. В тази връзка управленското консултиране има значителен потенциал за преодоляване дефицита на управленски умения и опит, иновативни управленски решения и стратегическо мислене у преобладаващата част от собствениците и мениджърите на малки и средни предприятия в България. Проучването на проблемите и перспективите за развитието на управленското консултиране е актуална задача, която изисква задълбочена всестранна оценка и анализ, като се идентифицират възможностите за използване на този ресурс за модернизирание на икономиката на страната.

В увода на дисертацията авторът умело обосновава актуалността на дисертационната тема.

Трябва да се подчертае, че за разработването на избраната тема са необходими задълбочена теоретична подготовка и добри аналитични способности.

В дисертационния си труд авторът демонстрира стремеж към критичен анализ на научни съждения и придържане към научен стил на изложението.

Структурирането и съдържанието на изследването е логично и последователно.

Така построено, *изложението отговаря на основните качествени изисквания за неговото оценяване*: оригиналност на изследването; висока степен на проникване в дълбочината и същността на проблема; методическа издръжаност и стилово умение на автора за постигане целта на изследването, чрез прилагане на подходящи аналитични инструменти и изразни средства.

Първа глава /с. 8-67/ има теоретичен и постановъчен характер, което приемам за правилно. Тя е основа за направеното изследване в следващите глави на дисертацията. Тази глава е структурирана от три параграфа, в които последователно се изясняват: дефиниционните съждения за управленското консултиране и видовете консултиране; еволюцията на концепцията за управленското консултиране, като най-напред се представят школите в управлението с фокус върху управленското консултиране, след което авторът акцентира върху сегмента на този вид консултиране у нас и в чужбина; принципите, подходите и методите на управленското консултиране. Направен е богат литературен обзор и критичен анализ на становищата на редица чуждестранни и български учени за същността на управленското консултиране и консултантските услуги. Въз основа на този обзор е предложено собствено, обогатено определение за понятието «управленско консултиране», като «...независима, професионална консултантска услуга, подпомагаща мениджърите и организациите на взаимна, доброволна основа за постигане на организационни намерения и цели, чрез предоставяне на независимо и обективно мнение с цел разрешаване на управленски и бизнес проблеми, идентифициране и използване на нови възможности, подобряване на обучението, осъществяване на промени и насочване на процеса на трансформация, където консултантът няма официална власт в организацията на клиента.» Извършена е периодизация на развитието на консултантската дейност, идентифицирани и класифицирани са факторите, влияещи върху това развитие в специфичните условия на българския пазар. Положителна констатация е, че разглежданите проблеми в първа глава на дисертационния труд са обобщени в изводи, които отразяват становището на докторанта.

Втора глава /с. 68-119/ е посветена на изследване в теоретико-приложен аспект на управленското консултиране в бизнес организациите. В структурно отношение главата е разделена на две части. Първата акцентира върху изясняването на специфичните черти на управленското консултиране и разкриването на проблемните области в работата на консултантите по управление, а втората част разглежда асоциациите и професионалните обединения на консултантите по управление в световен, европейски и национален план. Приемам за определяща в тази глава първата част, в която ясно проличават качествата на докторанта за задълбочено изследване, оценяване и анализиране на дискутираната материя. Това позволява

извеждането на ясен профил на консултанта по управление и идентифицирането на проблемните области в работата му.

Трета глава /с.120-174/ започва с изследването на стандартите за качество на консултантските услуги и дейности, като се поставя фокус върху сравнителния анализ между стандартите EN 16114:2011 и ISO 20700:2017. Необходимостта от прилагането на стандарти при предоставянето на консултантски управленски услуги е много важна и е ясно обоснована от автора. По-нататък, в обособен подпараграф, задълбочено се анализира стандартът за Сертифициран консултант по управление (СМС), сертификационната схема на СМС и вариантите на СМС. В последния раздел на главата е направено емпирично проучване, посредством анкетен метод, на 18 фирми и организации от консултантския бизнес в България, локализирани главно в София и няколко големи града. Анкетната карта съдържа 70 въпроса, обособени в два раздела – първите 8 въпроса се отнасят до демографски и лични данни, а останалите 62 засягат дейността на консултантите по управление. Приложена е скалата на Ликерт по отношение на отговорите на въпросите. Въз основа на резултатите от анкетното проучване, докторантът е направил значими обобщения и обосновани изводи, което му е позволило да изведе препоръки за осигуряване конкурентоспособността на фирмите и организациите от консултантския бизнес в областта на управлението.

Предложеният илюстративен материал е на необходимото равнище и подпомага по-задълбоченото вникване в дискутираната материя.

Използваният от докторанта стил отговаря на изискванията за написване на дисертационен труд.

Авторефератът отразява коректно основни моменти от цялостното съдържание на дисертационния труд. Изведените в автореферата научни и научно-приложни приноси отговарят на действителните приноси моменти в дисертационния труд и са лично дело на докторанта.

Представени са 3 броя публикации по дисертацията – 3 самостоятелни научни статии, които показват, че важни части от дисертационния труд са станали обществено достояние и са получили научна оценка.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Основните достойнства на дисертационния труд могат да се очертаят в следните насоки:

1. Обогатени са теоретичните постановки, свързани с управленското консултиране. На основата на критичен анализ на научни съждения за понятията “управленско консултиране” и “консултантски услуги”, е изведено собствено определение на понятието „управленско консултиране“ и е представена стройна класификация на консултантските услуги. Извършена е периодизация на развитието на консултантската дейност в международен мащаб /научен принос/.

2. Разкрити са водещите характеристики на българския пазар на управленски консултантски услуги, като са анализирани и систематизирани факторите, определящи неговата специфика и са очертани актуалните направления в развитието и усъвършенстването на консултантските фирми/организации в България /научно-приложен принос/.

3. Обоснована е необходимостта от прилагането на стандарти при предоставянето на консултантски управленски услуги и е направен сравнителен анализ на основните международни стандарти за такива услуги - EN 16114:2011 и ISO 20700:2017/научно-приложен принос/.

4. Реализирано е анкетно проучване на консултантски фирми и организации в областта на управлението у нас, въз основа на което са направени значими обобщения и обосновани изводи, и са изведени препоръки за осигуряване конкурентоспособността на тези фирми и организации /научно-приложен принос/.

В *обобщение*, приносните моменти в дисертационния труд, според мен, са свързани с обогатяване на съществуващите знания, приложение на научните постижения в практиката и нейното усъвършенстване.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд

Изхождайки от постановката, че няма съвършен научен труд, си позволявам да отправя някои по-важни *бележки и препоръки*, а именно:

1. Целта на изследването може да се прецизира в посока на допълване, за да отразява напълно реализираното в дисертационния труд, което надхвърля поставената цел.
2. Разработката би спечелила, ако в структурно отношение преди раздела, свързан с анкетното проучване на консултантските фирми у нас, е обособен раздел, представящ и обосноваващ методическата рамка на изследването.
3. Като пропуск може да се маркира липсата на изводи в края на втора и трета глави.
4. Препоръчвам на автора да продължи изследванията си в областта на управленското консултиране, като изследва по-мощно пазара на такива услуги у нас, с неговите основни елементи – търсене, предлагане и цени.

Бих желала да поставя следните *въпроси* към докторанта, а именно:

1. Какво отличава родните консултанти по управление от западните такива?
2. Кои са основните предимства и недостатъци при наемането на външни консултанти в сравнителен план с вътрешни консултанти?

V. Обобщено заключение и становище

Рецензираният дисертационен труд представлява добросъвестно осъществено и оригинално научно-приложно изследване в област със значима актуалност в съвременните условия. Той отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Това ми дава основание да дам *положителна оценка* на дисертационния труд и да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на *Валентин Андреев Панайотов* образователната и научна степен *“доктор”* по област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7 Администрация и управление, научна специалност Социално управление.

15.12.2018 г.
гр. Свищов

Рецензент:
(Проф. д-р М. Божинова)